NAŠE ŘEČ

ROČNÍK X. ČÍSLO 2.

JOSEF ZUBATÝ:

STAVĚTI, STAVITI.

II.

3. Zvláštní zmínky zasluhuje sloveso *stavěti* — *staviti* ve významu lékařském (stavěti — staviti krev, průjem). Nám je to sloveso nedokonavé, říkáme o léku, že staví (při průjmu), o nějakém obkladu, že staví krev. Nedokonavost slovesa plyne z toho, že takové věty nemají významu budoucího, že jich ani nedovedeme užívati ve smyslu budoucím; to bychom užili, jde-li o jediný děj budoucí, dokonavé složeniny *zastaviti*, jde-li o trvalou způsobilost léku v budoucnosti, opisného budoucího času (vynálezce nějakého léku může doufati, že bude dobře stavěti). Z toho ovšem plyne dále, že máme v tomto významu — vedle prostě dokonavé složeniny *zastaviti* — užívati tvarů slovesa *stavěti:* lék staví, pilulky stavějí, stavějící léky a p. Přehlížíme-li však doklady staré (není jich mnoho, ale snad se ještě rozmnoží ze starých spisů lékařských) podobá se, že nový jazyk slovesa toho užívá jinak, než bývalo jindy. Zdá se, že starý jazyk měl dokonavé sloveso *staviti*, k němuž nedokonavý tvar byl *stavovati.* Présentní tvar *stavím, staví* (nikoli *staviem, stavie)* mohl míti význam budoucí; tak na př. v Lék. B. 194a »také má znamenati (nemocný): když se v něm krev staví (= zastaví, když z něho krev přestane vycházeti) a potom bude mieti sr . . ku a že mu dlúho trvá, to věz, žeť ižádný nemóž spomoci«. Dokonavé tvary jsou na př. v Salicetiově Ranném lékařství 2, 10: »ta (krev) často nemóž býti stavena (= zastavena), a tady raněný omdlé (= omdlí, t. oslábne) a umře. A protož vší snažností stav (= zastav, jinak by bylo stavěj) krev«. Jungmannovy doklady ze starší doby znají jen dokonavé *staviti* a nedokonavé *stavovati* (a ovšem také složeniny *zastaviti,*

zastavovati s týmž významem); Bergnerův († 1834) výpisek tvaru *stavěti* (neznámého původu) jest asi z doby nové. Objeví-li se v staré době présentní tvar ve významě *zdánlivě* přítomném, ne budoucím, jde o čas neurčitý ve větě významu obecného; tak v Jungmannově dokladu z Jádra knih lékařských »kto nemůž stolice míti, že se v něm staví«. Že présentní tvar slovesa dokonavého z takových vět může nabývati významu nedokonavého, viděli jsme již ve výkladech rčení »kabát dobře padne« a sloves jako *dovésti* (3, 16; 4, 243; 5, 310). U slovesa *staviti* ve smyslu lékařském, u něhož tato změna nalézala vydatnou pomoc v tvarové podobnosti a v matení nedokonavého *stavěti* s dokonavým *staviti*, stalo se to patrně tak důkladně, že opanoval u něho vid nedokonavý úplně. Sloveso *staviti* se významem změnilo v *stavěti*, a chceme-li zachovávati důsledně rozdíl mezi oběma slovesy, nezbývá než užívati tvarů, jaké slušejí významu dnes ustálenému.

4. O rozličných komunikačních prostředcích se užívá také slova *stavěti* s významem »dělati zastávku«: vlak, parník, pošta, státní automobil, elektrika atd. »staví« v stanici. Opakovací tvar je *stavívati;* tak užíváme času přít. o ději občasném, snad ne pravidelně se opakujícím (vlak v X. stavívá), času min. spíše o ději, který se již přestal opakovati anebo o kterém nevím, opakuje-li se ještě (vlak v X. stavíval). Sloveso *stavěti* v takových větách má význam přítomný, o ději budoucím užíváme futura opisného (od března bude v X. stavěti rychlík); proto je nepochybné, že správné tvary jsou *stavěti, stavěl, stavěji* atd. (v X. stavějí rychlíky).

Jiná otázka je, je-li *stavěti* v tomto smyslu vůbec sloveso správné; slyšel jsem již, že to je germanismus, napodobení něm. slovesa *halten*. Myslím, že tato obava je zbytečná (a kdyby nebyla, potřeba takového slova by jeho užívání uhájila, i kdyby opravdu bylo germanismem). Je pravda, že starých dokladů slovesa *stavěti* s tímto významem není; to proto, že starší doba v našich zemích komunikačních zařízení s pravidelnými zastávkami neměla, a když se počínaly objevovati v 16. stol. pošty, jejich činnost i výrazy k nim se vztahující jen nenáhle se ustalovaly a ve spisech českých málo o nich čteme. Nevíme, říkalo-li se již v 16. nebo 17. stol., že pošta »staví« v určitých místech, nevíme, kdy sloveso *stavěti* vůbec podobného významu nabylo, ale ať tomu jakkoli, význam ten podle všeho vyrostl ze základu českého. Vždyť ani slovo *stavěti* není přímým překladem něm. *halten!*

Jedeme-li ve voze a chceme učiniti zastávku, řekneme kočímu, aby »zastavil«. Tak se říkalo již v době staré (a jistě již v době, kdy, jak ještě uvidíme, vedle *zastaviti* bylo možné ještě nesložené *staviti*). Podle Veleslavínova slovníku »lodí kotvami zasta-

vují«. O námořní plavbě praví Krištof Harant z Polžic »na míli od břehu sme zastavili« (Jungm. 5, 555); zde schází předmět »loď«, který se sám sebou rozumí, a předmět »vůz« podobně schází, řekneme-li o kočím, že *zastavil* před domem, řeknou-li lidé v něm sedící, že *zastavili* před radnicí. Je možno také říci, že jsme *se zastavili* na nějakém místě; ale řekneme-li tak, nenaznačujeme výslovně, že se zastavení jízdy stalo z naší vůle, řekneme tak také, když nás zastavila ne naše vůle, ale nějaká překážka. A obrazně se pak říká i o předmětu pohybu, že »zastavil«, jakož vůbec je častá metonymie, že se výkon řízený živým tvorem přisuzuje nástroji (metla vyhání děti z pekla, bomba povraždila mnoho lidí a p.). O voze jedoucím lze říci, že »zastavil« i že »se zastavil«, ale je rozdíl: »vůz zastavil« lze říci jen, je-li vůz řízen vůlí člověka, kdežto o voze, který svou tíhou sjel po nakloněné ploše, nikdo tak neříká. Nenatažené hodiny, stroj, jemuž dochází hybná síla, vůz, který od nádraží sjíždí dostav se v pohyb bez vůle člověka, zastavují se, loď, vůz, vlak, jež byly v pohyb uvedeny člověkem a jím jsou řízeny, zastavuje nebo zastavuje se, podle toho, chceme-li či nechceme vyjádřiti, že se to děje vůlí člověka. A proto nelze míti za nečeské, říkáme-li, že vlak, loď a p. staví (= zastavuje) v stanici X.

5. *Zvratné sloveso »stavěti se«* tvary se ovšem neliší od nezvratného. Význam málokdy bývá prostě hmotný, i v jazyce starém; lze říci na př., že se vojáci stavějí do řady, že se nám někdo staví do světla, u Jungmanna je přísloví »chtějí se trnože na lavice stavěti«, t. podřízený dělá pána (slovo trnože zde patrně má pův. význam »třínožka, stolička«, v. 7, 262). Stavíme se na špičky, abychom lépe viděli; stavíme se někomu do cesty a p. Častější jsou věty s významem nějak obrazným, na př. *stavěti se proti komu (čemu), na odpor, za koho* (jako rukojmí nebo jako ochránce, odtud rčení *státi za koho* = ručiti, chrániti). Podobně se říká o způsobu, jak se kdo staví; není-li bližšího určení, znamená *stavěti se* obyčejně, že si někdo dodává vzezření sebevědomého (ten se staví!). Obyčejně však přistupuje určení příslovcem, instrumentálem, větou a j., a *stavěti se* pak znamená »bráti na sebe nějakou podobu, tvářiti se nějak«, na př. někdo se staví pozorně, pozorným, jako by kdovíjak byl pozorný atd. Zastaralý význam je »stavěti si (někde) dům« (na př. »kdyby se kto stavěl na obecní cestě a na obci, má to rychtáři oznámeno býti, aby nedopauštěl« Brikcí 19, 2).

6. »*Staviti*« je vlastně končící základ trvacího *stavěti*, ale nesložené *staviti* v nové době zaniklo skoro úplně a bylo nahrazeno složeninami (zvl. *postaviti, zastaviti)* anebo slovy jinými; i to

pak významový a tvarový poměr mezi *staviti* a *stavěti* zatemnilo a je jednou z příčin, že se obě slovesa matou. Vidu trvacímu v některých významech slouží tvar *stavovati*, někdy se jazyk kolísá mezi *stavěti* a *stavovati*.

Dokladů významu hmotného ani ze staré doby hrubě není, zejména ne bezpečných. Obyčejný končicí tvar proti trvacímu *stavěti* (i ve významu »budovati«) již v staré češtině je *postaviti* (stavíme, postavili jsme svícen na stůl; stavíme, postavili jsme dům). Větu jako Kukučínovu (5, 142, 2. vyd. 113) »ríz som už stavila« dovede naše hospodyně vyjádřiti jen slovy »rýži jsem už postavila (k vaření)«; a čteme u něho i věty jako »vaši (t. panští) synovia nevedia (= neumějí) staviť hranicu svojej roztopaši« 4, 152, »Kuzmi som stavila (= přiložila) pijavice« 4, 71. Ze starého lékařského spisu má Jungmann doklad »stav (= postav, dej nádobu) z ohně«. Zato časté jsou v starší době doklady s významem »zastaviti«, s nejrozmanitějšími předměty: koně, nepřítele, ránu (zachytiti), vodu, mlýn (zaraziti), krev, i s předměty nehmotnými, na př. válku, mor, kacířství, žádosti, služby boží (zapověděti), bolest atd. Présentní tvar má obyčejně význam budoucí, někdy také význam děje času neurčitého, možného, kdykoli jsou podmínky k němu potřebné. R. 1416 píše na př. král Zikmund »přičinímy sě jakožto dědic té koruny po našem bratru a stavíme to (rozbroje), budeme-li kterak moci« Arch. č. 1, 8; když sv. Kateřina touží, aby mohla smýti s sebe vodou vinu a poznati pak Krista v tvář, odpovídá jí poustevník »tu nehodu, milá dci (= dcero), já stavi (= stavím, zastavím) skoro (= brzo)«. Velmi časté jsou také doklady s právním významem »omeziti osobní svobodu, zadržeti, zatknouti«, jde-li o osoby (na př. o zločince, dlužníka, uprchlého poddaného a p.); jde-li o domácí zvířata (na př. koně) nebo o mrtvý majetek, znamená *staviti* omezení v jeho užívání nebo i zabavení (pro dluhy a p.). Odtud slovo *stávka* znamená v staré době zabavení majetku (také *obstaviti* se podobně říkalo). Říkáme o psu, že »staví« zvěř (odtud »stavěcí pes«), s videm trvacím; bezpochyby v tomto významu bývalo i končicí »staviti« zvěř; dokladů však neznám. Ve všech těchto významech byl tvar trvací *stavovati*, také *stavěti;* tento byl méně častý.*)

Tvary slovesa *staviti* jsou ovšem nepochybné, jsou to tvary podle 4. tř.: *stavím*, 3. mn. č. *staví* (stč. stavie), *stav, stavte, stavil, staven, stavení*. A tyto tvary jsou i ve složeninách *dostaviti* (do-

---

*) V slovenštině znamená s t a v i ť také »vsaditi« (vl. »postaviti do sázky«), s t a v i ť sa je »vsaditi se«, s t á v k a »sázka«.

dati, na př. splatné peníze nebo i zatčeného člověka; též připojiti v řeči), *nastaviti, obstaviti, ostaviti, odstaviti, podstaviti, postaviti, představiti, přestaviti, přistaviti, rozstaviti, sestaviti, ustaviti, vstaviti, vystaviti, zastaviti.*

7. *Zvratné* »*staviti se*« již v staré době obyčejně znamená »zastaviti se na cestě« (u někoho, na nějakém místě a p.); může to býti zastávka nahodilá i úmyslná (nám to je obyčejně zastávka úmyslná). Tak na př. stíhaný jelen v legendě o sv. Prokopu (Hrad. 6a) »stavi sě (= zastavil se) nad tú skalú«, v popravčí knize Rožmberské 38b (1423) čteme, že zloději »měli nocleh v Kočíně u Volfa i stavili sě v Chelčicích«, Dalimil 82, 48 vypravuje, jak »Tateři všecko Polsko zhubichu (= zhubili), až sě před Kladskem stavichu«. My říkáme, že se N. N. u nás stavil (anebo zastavil), žádáme »stav se (zastav se) u nás«. Sloveso zde znamená zastavení cesty, ať dočasné, ať úplné; proto může znamenati také asi tolik co »doraziti, dospěti někam«, ve smyslu hmotném i obrazném. My říkáme na př. o dobrém chodci »kde pak on se staví (= kam až dorazí), než bude poledne«, v jazyce starém se tak říkalo mnohem častěji. V legendě o sv. Kateřině čteme na př. 163 »z těch poslóv jedni ptajíce v Alexandří sě stavichu«, t. došli tam (Alexandrie nebyla jejich cílem, ani neměli zvláštní příčiny se tam staviti); Hrubý z Jelení (Petr. 86a, 1, h. 78) praví »bláznová (= pošetilá) jest veliká radost, ovšem (= k tomu zvláště) z věci krátké, o kteréž nejsi jist, co z nie bude, anebo kde se staví« (quonam evasura sit, kam až se dostane, jaké neodůvodněné velikosti nabude). Toto *staviti se* je sloveso dokonavé (vidíme to nejlépe z toho, že tvar přítomný má budoucí význam: »až pojedu zpět, stavím se u tebe«); nemělo by se tedy, jak se často děje, místo něho říkati a psáti *stavěti se*. Nedokonavý tvar v tomto významě bývá *stavovati se*, který mívá obyčejně význam opětovací (žena jedna jednou v Sunem Elizea pohostila, »a od toho času chodívaje tudy, stavoval se tam, a jídal chléb« 4. Král. 4, 9); říkalo se tak také o zlodějích, když někde mívali svůj »stav« (t. úkryt u známých osob), proto tento tvar je na místě v zákaze (nestavuj se tam); dnes tak spíše užíváme opakovacího tvaru *stavívati se* (vždycky se u nás stavívá, dnes zrovna nepřišel).

Jsou ovšem případy, kde místo *staviti se* lze správně (anebo i správněji) říci v tomto významu *stavěti se;* ale to jen, kde je sloveso nedokonavé, zvl. s významem opětovacím, na místě. Lze říci na př. o někom, že jda domů *zastavil se* v každé hospodě, kterou měl na cestě, ale nemůže býti chyba, řekneme-li (s opětovacím významem) *stavěl se*. Dokonavý tvar vystihuje představu

jednotlivých případů, v nichž se kdo »stavil« nebo »zastavil«, tvar nedokonavý zde výslovně vytýká jejich opětování. Jirásek (Zvon 12, 411 = Pam. 2, hl. 27) vypravuje o sousedce: »někdy mne i navštívila, a také já se několikrát *stavil* v jejím bytě«; právě při slově »několikrát«, jež přímo ukazuje — jako by ukazovala zvláště číslovka určitá, na př. čtyřikrát — na ty jednotlivé případy, byl by tvar nedokonavý nemožný. Ale možný by byl na př. ve větě »rád jsem se u ní stavěl«, ba byl by nutný (leda že bychom jej nahradili opakovacím »stavíval«), protože by dokonavé »stavil« znamenalo jedinou návštěvu. Baar vypravuje v »Paní komisarce« 651 o učitelském pomocníku, jak hledal místo. »*Stavěl se* jen v obcích s kostelem, dostal se až k nám na bavorské hranice a z Klenčí už se chtěl vrátit... Ale *zastavil se* ve škole...«. Místo *zastavil se* bylo by se stejným významem možno říci také *stavil se;* snad nikdo by místo Baarova *stavěl se* nenapsal *stavil se,* ale mám po ruce doklady, kde naopak m. jednodobého *stavil se* chybně napsáno *stavěl se.* I v záporné větě je nejednodobý nebo dokonce opakovací tvar i při ději jednodobém ve shodě se starými slovanskými jazykovými zvyklostmi, které u nás ovšem již hynou, protože jich není v němčině;*) proto slýcháme na venku i v krajích, kde tvarů *staviti* a *stavěti* nematou, věty jako na př. »šel jste okolo nás a ani jste se u nás nestavěl«. V Baarových »Osmačtyřicátnících« se vypravuje m. j., jak si starý klenecký sedlák zašel do Domažlic poradit se o nějakých sporech (»a to, strýčku, *zastavte se* také na děkanství a navštivte pan pátera«, připomíná mu před tím jiný sedlák); kdyby byl po návratu i jisté návštěvě vypravoval bez pobídky sám, byl by řekl »*zastavil (stavil) jsem se* u písaře Holuba«, ale to se ho ptají správně po česku: »U písaře Holuba jste se nestavěl?« (48).

O složeninách zvratného *staviti se* se můžeme zmíniti jen pro úplnost mimochodem. Nemusíme ani mluviti o slovese *zastaviti se,* máme ještě *dostaviti se* (o příchodu nějak povinném), *postaviti se* (v starší době i ve smyslu »dostaviti se«; objevuje se také, jako dokonavý tvar nedokonavého *stavěti se,* s významem »postaviti si někde dům«, na př. Arch. č. 16, 280 z r. 1485, 330 z r.

---

*) Psychologický základ této zvyklosti je, že zápor zesilujeme vyloučením ne jediného případu, o který jde, nýbrž všech možných případů. Proto říkáme »skoč«, ale »neskákej« (vylučujeme-li výstrahou výslovně případ jediný, řekneme však »nepadni tam«). V ruštině je takové užívání sloves opakovacích ve větě záporné posud v plné síle a způsob, jakým my mluvíváme, Rusovi asi znívá barbarsky; v poznámkách k 1. č. Slov. knihovny (str. 9) prof. Polívka snesl hromádku zajímavých dokladů, na př.: Priglasil (pozvals) ty segódnja (dnes) jegó na oběd? Nět, ne priglašál. Ja pil vódku, a dorôže toj (dražší než tu) ne pivál. Dať jej (jí) ili (či) ne dávať?

1489), nové *představiti se* (7, 223; sloven. také predstaviť sa pred koho = postaviti se, objeviti se před někým), *vystaviti se* něčemu. Nedokonavý tvar zde je *-stavovati se*.

DROBNOSTI.

PŘÍVLASTKOVÉ *TEN, TA, TO* V HOVOROVÉ ČEŠTINĚ.

O významech, v nichž se užívá ukazovacího zájmena ten, ta, to v jazyce spisovném, vykládá v hlavních rysech Ertl v svém zpracování Gebaurovy skladby (Gebauer-Ertl, Mluvnice česká, II, str. 132 n.). Úkolem těchto poznámek je doplniti a nově seskupiti tyto výklady se zřetelem k užívání přívlastkového *ten, ta, to* v češtině hovorové.

Předně je důležito vytknouti, že v hovorové češtině přívlastkové zájmeno *ten* nemá už schopnosti samostatně ukazovati ve vnější situaci. V tom úkolu je zcela zatlačily tvary složené *(tenhle, tenhle ten, tuhle ten, tadyhle ten,* dial. i *tu ten, tam ten, tamhle ten).* Prostému zájmenu *ten* zbývá toliko oslabená funkce ukazovací. Jde-li o ukazování ve světě vnějším (deixe vnější), užívá se ho vždy ve spojení s určením pomocným; při ukazování vnitřním, týkajícím se jen situace myšlenkové, mívá zhusta sekundární význam emocionální.

Deixe vnější užívá zájmena *ten* ve spojení s pomocným určením k r o z l i š o v á n í, na př.: *Ten obraz u dveří, to je staré hejtmanství. — Podívej se, vidíš toho pána v cylindru? — Vidíš ten strom až na konci? — Dívej se směrem k tomu stromu, co stojí o samotě!*

Zhusta se vyskýtá v takovém případě *ten* u pouhého adjektiva, k němuž si třeba substantivum doplniti ze souvislosti, na př.: *Kterou knihu chceš, tu vázanou? — Podej mi tamhle ten talíř! Nechci ten vrchní, podej mi ten spodní. — Co dělá ten druhý, ten mladší?* Jak patrno z uvedených příkladů, jde tu často o adjektiva významu komparativního, rozlišující dvě komplementární možnosti.

Rozlišovací funkci má asi zájmeno *ten* také u superlativu nebo u výrazu superlativního, ať kladeného samostatně ve významu substantiva, na př.: *To je při tom to nejlepší (nejhorši); to je vždycky to první; to už je to poslední,* ať ve spojení s větou relativní, na př.: *Vrazil do mne s boku, a to je to nejhorší, co se ti*

může stát; to je ta nejlepší jakost, která se vyrábí. Ovšem v takových větách, jak to s sebou nese sama povaha superlativu, ozývá se silně i zabarvení emocionální.

Ve větách posledně uvedených nejde ovšem o deixi vnější, nýbrž o deixi vnitřní. Při této je rozlišovací zájmeno *ten* pravidelně kladeno u substantiv, u nichž diferenciace je provedena následující větou vztažnou, na př.: *Jak se jmenuje ten sklenář, kterého jsem si pletl s Raddou? — To abych se dala s tím továrníkem, co to vyrábí, zrovna oddat. — To je to místo, jak jsme byli na něm včera.* Zaslouží si pozornosti, že se takové diferencující věty relativní, na které se ptáme otázkou *který*, velmi zřetelně po té stránce liší od relativních vět popisujících, odpovídajících na otázku *jaký*. Při těchto se rozlišující *ten* ovšem klásti nemůže, na př.: *Ty slyšíš doma věci, o kterých jiné děti nemají ani ponětí.*

Z jiných případů deixe vnitřní jest nejobvyklejší u přívlastkového *ten, ta, to* význam připomínací, jímž se vytýká, že věc uváděná jest již známá, ať objektivně, tedy i posluchači, či jen subjektivně, toliko mluvčímu, na př.: *Lidé musí je hlídat, a tím hlídáním se to zdraží.* Nadměrné užívání takového připomínacího zájmena ten je charakteristické pro řeč dětskou a pro řeč prostých, naivních lidí, proto se s ním tak často shledáváme v pohádkách a v lidových vyprávěních vůbec.

Nejzajímavějšj však funkce přívlastkového zájmena *ten* při deixi vnitřní je funkce emocionální. Emocionální *ten* se klade u jména věci subjektivně nebo objektivně v daném případě známé, jíž se nějak obzvlášť týká zvýšená citovost mluvčího. Zcela zřejmým se stane význam zájmena, srovnáme-li věty: *Dej si dolů kabát! Dej si dolů ten kabát! — Jen kdyby mne hlava přestala bolet! Jen kdyby mne ta hlava přestala bolet!* Stupeň a druh zvýšené citovosti, o kterou tu jde, mohou býti velmi různé. V příkladech právě uvedených jde o výrok jednou podrážděný, jednou naříkavý. Jindy to může být zase pouhé vyjádření teplého vnitřního vztahu, na př.: *Ten náš tatínek nějak stárne*, nebo naopak citové odmítavosti: *Co tady chce ten člověk?* Citová důraznost někdy stoupá k opravdové emfasi: *Takový člověk vám závidí i ten žvanec do úst!*

Emfase je tu však jen jeden speciální případ zvýšené citovosti a nelze jejím jménem označovati emocionálnost vůbec. Vždyť emocionálnost sama bývá tu někdy oslabena na pouhé konstatování obecného vztahu označovaného předmětu k osobě mluvčího. Zájmeno *ten* tu pak nabývá významu neurčitě individualisujícího.

Zabarvení to lze pozorovat na rozdílu těchto dvou vět: *Už zase nebylo otevřeno! Já se divím, jak to ty holky vydrží! — To víte, holky nikdy pořádně nevětrají.*

Že jde při emocionálním zajmeně *ten* vskutku o význam zcela jiný než při témže zájmeně ve funkci rozlišovací nebo připomínací, je patrno z toho, že se ho užívá i u jmen vlastních, samotnou situací zcela určených (na př.: *Ten náš Vilka nás dnes všechny předhoní!*), nebo při obecných jménech předmětů jedinečných (na př.: *To sluníčko dnes hřeje!*). Vyjádření citového vztahu se někdy zesiluje ještě výrazy pomocnými. Při emfasi bývá to vytýkací *i*, *ani*, při jiných vztazích emocionálních zase náměstka přisvojovací (zajímavou gradaci výrazovou máme v těchto větách: *Jen kdyby mne hlava nebolela. Jen kdyby mne ta hlava nebolela. Jen kdyby mne ta má hlava nebolela*).

Ke konci ještě poznámku. Hojné užívání přívlastkového *ten*, *ta*, *to* v hovorové češtině může vésti k otázce, nenabývá-li již v některých případech povahy určitého členu. Že oslabení deiktického významu tu postoupilo leckdy hodně daleko, je patrno z toho, že při překladu do cizí řeči, na př. do angličtiny, mnohdy stačí za české zájmeno *ten* užíti určitého členu. Je to zejména při rozlišujícím zájmeně *ten*, u výrazů komparativních, u superlativů a před diferencujícími větami relativními. V těchto třech případech opravdu se přívlaskové *ten* v hovorové češtině blíží určitému členu. Ale teprve se mu blíží, neboť vždy ještě se dá jeho užití vysvětliti zdůrazněním větné a situační souvislosti. O skutečném členu se může mluviti teprve tehdy, když jeho užívání nutně vyplývá už z významu samotného substantiva, ať jde o určenost singulární (člen individualisující) či obecnou (člen generický). Nic takového však se ani v hovorové češtině nedá zjistiti.

V. Mathesius.

PŘECHODNÍKY.

»Kuchařka položivši jí (želvě) horké želízko na záda, vystrčí tlamu a ocas, které se rychle utnou«. To je, prosím, věta, již p. K. J. našel v nejdelší kuchařské knize, vydané v Brně a schválené za příručku pro školy kuchařské, kuchyňské, hospodyňské a podobné, a otiskl v Nár. l. 6. led. 1926. A přechodníky se prý v té knize hemží. Kde je pan státní zástupce, aby pohnal před soud spisovatele nebo spisovatelku, nakladatele, tiskárnu i s ministerstvem školství a nár. osvěty, že učí a nechávají učiti takovým

krvelačným činům proti přírodě?! — Ale takovéto přechodníky mají i stránku smutnou. Bylo nám již nadhozeno, že snad budeme dokonce zapovídati i přechodníky. Ano, opakujeme, jak jsme již také jednou napsali: raději nic než přechodníky, jaké jsou ostudou českého písemnictví naší doby. Citu pro přechodníky jsme pozbyli, a pokládají-li naši spisovatelé z veliké části za zbytečné, nahrazovati jej mluvnickým vzděláním, bylo by opravdu lépe se jich vzdáti.

POSUDKY A ZPRÁVY

J. L. Fischer, *Saint Simon a August Comte.* Příspěvek k dějinám sociologického racionalismu. Sociologická knihovna. Menší řada II. Nákladem »Orbis«, tiskařské, nakladatelské a novinářské společnosti akciové v Praze. 1925. Str. 175. Za Kč 22.—.

Autor studie o těchto dvou vynikajících předchůdcích moderní vědecké sociologie je stilista, jakých mezi odbornými spisovateli naší doby není právě nadbytek. Není to jen přesnost a jasnost výkladu, co tak příznivě charakterisuje formální stránku jeho knihy, nýbrž hlavně lehkost a elegance výrazu, která se zdá nasvědčovati tomu, že autor rostl jako stilista spíše v tradicích filosofické literatury francouzské než ve škole šroubovaného a těžkého slohu filosofů německých. Některé jeho portrety, které jen načrtl na okraji své studie, na př. Voltairův nebo Napoleonův, jsou v své koncisnosti, výstižnosti a bravurní lehkosti skutečně kabinetní kousky stilistického umění, které by dělaly čest i našim nejlepším kritikům a essayistům literárním i uměleckým.

Pokud jde o češtinu, kterou Fischer píše, možno o ní napsati s uznáním — a za dnešních poměrů v odborné literatuře je tu skutečně možno mluviti o uznání —, že je prosta elementárních chyb, že nezápasí s českou gramatikou a že je si vědoma hranic mezi formami spisovnými a vulgárními. Tvary jako *z něj* 15, 47 m. z něho, *ho* 13, 84 m. je, *ode mě* 67 m. ode mne a p. jsou zcela ojedinělé. Některé jiné odchylky od standardní češtiny, jako: na sebe *sama* 31 m. samého, *jich* věrnost 32 a j. m. jejich věrnost, *těchže* 35 m. týchž, *tutéž* 114 a hned vedle *touž, opomenul* 45, 116 m. opominul, *uvědoměme si* 19 m. uvědomme (jedn. č. *uvědom si), želící* 48 m. želející, jsou chyby dnes obecně rozšířené a u autora, který jinak píše po této stránce skoro bezvadně a který vedle uvedených nesprávných tvarů užívá na jiných místech

i tvarů správných, lze je pokládati spíše za přehlédnutí než za chyby z neznalosti.

Ne tak příznivý obraz se objeví, vnikneme-li pod tento formální povrch jazyka Fischerova, tam, kde začíná vlastní náplň a podstata řeči. Vyniká-li F. jako stilista nad průměr dnešní odborné literatury, nese jeho řeč, posuzujeme-li ji se stanoviště spisovného usu a jeho vývoje, pečeť dnešní značně porušené češtiny, jak se jeví v různých oborech naší literární produkce a v literatuře odborné zvlášť. Nedosti vyvinutý cit pro charakter vlastního jazyka, stálý a snad převážný styk s literaturami cizími a dnešní poměry jazykové vzaly téměř autorovi možnost rozeznávati výraz domácí od ledabylé imitace cizího vzoru a naplnily jeho knihu — ač je skoro všecka založena na pramenech francouzských — takovou záplavou germanismů, že by bylo dost těžko připadnouti mezi germanismy dnes obíhajícími na některý, kterého by nebylo v této knize aspoň jednou užito. Tak čteme na př.: co *tvořilo* základní předpoklad této sociologie 5 m. co bylo předpokladem; ani Condorcetovo dílo nestalo se mi srozumitelným, dokud *se* mi *neodkrylo* jako sociologické vyvrcholení principů osvícenské filosofie 5 m. neobjevilo; tento předpoklad *vykazuje* povážlivou příbuznost s předpokladem vrozených idejí 12 m. jeví (pod. 75, 112, 116); náboženství přirozené *představuje* v své podstatě uzpůsobení starého důkazu existence boží novým poznatkům 16 m. je; jako ve všem i zde jest *směrodatná* úvaha 18 m. určuje směr, rozhoduje; zdůrazňování afektů bylo u Rousseaua *podmíněno* individuelně-psychicky 20 m. bylo založeno, mělo základ, příčinu, důvod; v *nenáročném* styku s krásou země 22 m. skromném, pokorném; prvky *vysloveně* socialistické 24 m. zřejmě; *odpadá* předem možnost 26 je už předem nemožné; *nedocilitelná* či zřídka *docilitelná* jednohlasnost 29 m. nedosažitelná nebo dosažitelná (pod. 65, 115); *vzdor* společnému zájmu 32 m. přes něj, i při něm; pravdy geom., které nám (Euklid) *předal* 36 m. odevzdal, zanechal; Turgot je *na tolik* prost apriorně-dekuktivních sklonů 42 m. do té míry (pod. 80, 119); proti statickému nazírání na společnost *vyzdvihl* její sepjetí (tak, m. sepětí) s minulostí 42 m. zdůraznil; *nesporně* je teror průvodním zjevem každé revoluce 45 m. najisto, nade vši pochybnost a p.; *těsně před* jeho koncem 45 m. před samým koncem; smírně *odstraňovali* světské spory 51 m. vyrovnávali, odklizovali; Řekové *s výjimkou* Lakedaimonie nedovedli se sjednotit 52 m. kromě L., vyjma ji; byl *v tomto ohledu* dokonale důsledný 55 m. po té stránce; chce *spolufinancovati* stavbu průplavu 56 m. chce se jí finančně účastniti; jemuž nemá *v nejmenším* chuti vyhověti 57

m. ani dost málo, sebe menší chuti; *tajuplná* mlhovina 60 m. tajemná; nejsem *více* mlád 60 m. již (pod. 65); nechť upisuje každý, *lhostejno* jaký obnos 61 m. nezáleží na tom kolik, ať je to kolik chce atd.; a bude pak *lhostejno*, řekne-li Saint Simon . . ., či řekne-li 80 m. bude jedno, vyjde na jedno; *přítomný* návrh (= ten, o němž je řeč) 65 a č. m. tento; (Comtův spis Du contract[!] social 1822) svým východiskem činí tesi, že *přítomný* sociální stav je charakterisován atd. 104 m. tehdejší, současný; proces *rozpadávající se* ve tři údobí 75 m. dělící se; Comte *navštěvoval* nejprve lyceum 99 m. studoval na něm, chodil na ně; tam, kde *se nejednalo* než o modifikace starého systému 108 m. kde nešlo, neběželo; oni (vědci) jsou jedinou ze *stávajících* sociálních sil, mající evropský rozsah 109 m. jsou (toho času, na ten čas) jedinou ze soc. sil; (mluvili jsme o tom) *u příležitosti* Comtova poměru k náboženství 121 m. při Comtově poměru, při výkladu o něm; *vystavuje* si vysvědčení 125 m. vydává; *během krátkých týdnů* (binnen kurzer Wochen) 125 m. za několik (málo) neděl; se všemi cítícími bytostmi, tedy s člověkem *v řadě prvé* 148 m. především, na prvním místě; prohlásil ji (potřebu analysy) *okamžitě* za dosti objasněnou, aby bylo nutno zabývati se jí 150 m. na ten čas, zatím; *nepoměrně* chudší bude výtěžek druhé části 150 m. mnohem chudší; jejich dokonalost *spočívá* ve specialisaci 151 m. záleží; závěry Comtovy *nepodléhaly by* žádným pochybám 153 m. nebylo by třeba o nich pochybovati, bráti je v pochybnost; *dlužíme* stále ještě kritiku sociologického racionalismu (wir schulden) 157 m. jsme dlužni atd.

Vlivem cizím, u nás především německým, mění se význam některých českých slov a mylnou identifikací se slovy německými, s nimiž se významem neshodují, vtiskuje se jim význam, který jim nenáleží. Toho způsobu je na př. známé příd. jméno *sporý* (= vydatný), které mylnou kombinací slov *spořiti, sparen, spärlich* nabylo významu téměř opačného; *sporé* zprávy 99 m. nemnohé, chudé. I takových slov v nesprávném pojetí významovém užitých je v knize Fischerově několik. Tak slova *sled* (= stopa; »staré řády soudní se ztratily, nepozůstavíše po sobě jiného sledu nežli dosavadní tituly,« píše Palacký v ČČM. 1835, 408) užívá se tu ve významu něm. Folge (kombinací: *folgen, následovati, sledovati)*, na př.: zbývalo pouze zapnouti ji (genesi věd) do *sledu* historického dění 73 m. do řetězu, řady, postupu (pod. 85, 129); slova *důsledně* (příslovce k adj. důsledný = konsekventní, věrný své zásadě) bývá často užito v platnosti něm. folglich, na př.: rozumový vývoj podléhá t. zv. zákonu trojího stadia: *důsledně* stane se tento zákon . . . 154 (a č.), m. proto (z toho plyne, že . . ., dů-

sledek toho bude, že...); slova *střizlivý* je užito ve významu »skrovný«, na př. Comte žije ze *střizlivého* platu repetitora 124, patrně kombinací slov *mässig* (= nüchtern), *střizlivý, střídmý, skrovný*. Poněkud záhadným způsobem užívá F. slova *bezedný*, na př.: (Thierry brzdil svou střízlivou konkretností výbušnost Saint-Simonovu), avšak nemusila na druhé straně tato služba vésti k tomu, že odkrývala *bezednost* St. Simonových rozběhů? 89; všechny reformní konstrukce St.-Simonovy vyplývají právě z této víry a jsou *bezedné* proto, že tato víra je pochybená 82 a j. Jinak si nelze vyložiti užití slova *bezedný* v těchto větách než tím způsobem, že autorovi tanulo na mysli něm. slovo grundlos (= 1. bodenlos, 2. ohne festen Grund), které nahradil mechanicky načisto nevhodným výrazem *bezedný* (= nekonečně hluboký), kdežto podle smyslu jde tu všude o význam ,nemající pevného základu, jalový, lichý' a p.

Nečeské myšlení se jeví i v konstrukcích syntaktických, ve stavbě vět atd. Na př. F. píše, že osvícenští myslitelé *nechali* mravní zásady *vyrůst* z altruismu 18 m. že je vyvozovali; že Voltaire *nechal* každého *hráti různou* roli na společenské scéně 24 m. že každému přidělil jinou úlohu a p. a často ovšem, že se někdo *nechal budit* 54, *nechal prohlásit* 54, *nechal rozvést* 57 a j. m. dal. Německé vazby českými slovy (m. vazbami) vyjádřené jsou dále: vázán *na souhlas* společnosti 30 m. souhlasem; nezávisle *od úkolů* 152 m. na úkolech; (přirozené náboženství) děkuje *svůj vznik* Herbertu z Cherbury 16 anebo ještě častěji: *svůj vznik vděčí* tato tese nedovolené kontaminaci atd. 11 (13, 17, 23, 28, 47, 89 atd.) m. děkuje za svůj vznik (anebo i bez děkování lze říci, že někdo něco vytvořil, dal základ k něčemu, že něco vzniklo kontaminací atd.); začal *s nimi* (zjevy astronomickými) proto, že jsou nejjednodušší 64 (106) m. jimi (předl. *s* může tu míti jen význam sociativní); evropská krise, *nazíraná* v roztříštěném spektru 85 (70, 145) m. pozorovaná, viděná a p. (neboť sloveso *nazírati*, které je novější, problematickou náhradou za odsuzované *nahlížeti nač*, musilo by míti vazbu předložkovou, ne pouhý 4. p.); žádná z obou představ nezískává *na jasnosti* 34 m. nestává se jasnější (*získati na něčem* je sice vazba česká, ale předložkou *na* se tu vyjadřuje tak jako u synonym *vydělati, vyhráti* a opos. *ztratiti, prodělati* prostředek, pramen zisku, na př. získati na zboží, na obilí, na dobytku n. na někom a p.); reorganisace duchovní má předcházeti *reoganisaci světské* 116 m. reorganisaci světskou; činil je poslušnými *vlastním cílům* 46 m.

vlastních cílů (jemandem folgen = poslouchati někoho).*) Podle německé šablony jsou dále konstruovány i věty: domnění, že hledaná nová syntesa věr, *jednou ustavena*, učiní konec krisi 53, že positivní poznatky politické, *jednou formulovány*, projeví touž autoritativnost (= einmal kostituiert, formuliert) 115 m. jakmile bude ustavena, jakmile budou formulovány; pokoušel se *o nejlepši možné* kombinace (= möglich beste) 64 m. o komb. co možná nejlepší (žádný Čech neřekne: nejlepší možný kabát a p.); *pro svou osobu* bych řekl (ich für meine Person) 157 m. já bych řekl; byl *příliš* málo jednostranný, *než aby* mohl podlehnouti (zu wenig einseitig . . . als dass) 44 (22, 58, 124) m. příliš málo jednostranný (na to), aby . . .; a podle toho šablonovitě i dále: prohlásil ji za *dosti* objasněnou, *než aby* bylo nutno zabývati se jí 150, forma nemožná i v němčině.

Návyk mysliti ve formách německého vyjadřování vede autora studie o St. Simonovi k zálibě ve vyjadřování jmenném, a to i tam, kde tento způsob abstraktnějšího vyjadřování nemá příčiny v povaze obsahu samého. Z toho plyne záliba ve verbálních substantivech, adjektivech a podobných výrazech nominálních, kde by spisovatel vychovaný na výrazových formách domácích užil jistě slovesa. Na př.: *stanovení* tohoto cíle činnosti je tudíž první podmínkou soc. řádu 107 m. stanoviti tento cíl (neboť zde běží o děj determinovaný, individuální, ne o abstraktní vyjádření děje jako na př. ve větě »kouření je škodlivé«); Turgot učil *chápání* dějinného vývoje jako rozvíjení se jednoty lidského rodu 44 m. učil chápati dějinný vývoj (z téže příčiny); umožní revoluci pokus *o nastolení* suverenity lidu 35 (39, 46, 64, 84 a č.) m. pokus nastoliti. Tak bývá užito i adjektiv; na př.: každá moc a každý zákon jsou jí (společnosti) kdykoliv *odvolatelné* (28 a j.) m. každou moc může kdykoliv odvolati; není *myslitelné*, že lidé by se vzdávali svých přirozených práv 27 m. nelze si pomysliti, představiti atd. Tento sklon k vyjadřování jmennému má na svědomí některé obraty připomínající šroubovanost slohu kancelářského; na př.: *za předpokladu* rozumnosti obou (individua a společnosti) 26 m. předpokládáme-li u obou r. (že jsou . . .); osvícenští myslitelé — *v příklonu* k anglické morálce sympatie — nechali tytéž zásady vyrůst z altruismu 19 a j. m. příklonivše se, kloníce se a p.; *v případě porušení* ústavních zákonů 30 m. kdyby

*) Vazba »poslušen někomu« se vyskytuje (vedle vazby »poslúchati někoho« a »poslušen někoho«) i v textech stč. buď vlivem příd. jm. podroben anebo působením latiny (budeš poslušen lidu = oboedieris populo). Vazba dativní však časem zaniká (v Kral. je při adj. poslušen jen 2. p.), a vyskytne-li se v nč., není možno v ní viděti leda germanismus.

byly porušeny; *v důsledcích utváření* našeho ducha musí atd. 109 m. náš duch je tak utvářen, že ... a p. Vyjadřování verbální v takovýchto a podobných případech nejen odpovídá specifickému významovému rozdílu mezi slovesem a jménem, který je v češtině dosud mnohem živější než v jiných jazycích, ale je i stilisticky výhodnější, protože umožňuje střídati způsob členění představ a brání jednotvárnosti plynoucí z jednostejného způsobu závislosti nominální. Je opravdu s podivením, jak stilistovi jinak tak vynikajícímu jako F. mohly vyplynouti z pera genitivní seriály toho druhu jako: k nemožnosti *pochopení* posledního *stupně složitosti* biologických *jevů* 138 (m. pochopiti poslední stupeň); prvá řada má cílem rozvinutí základní *ideje plánu* a vytvoření *systému* obecných *idejí* 106 (m. rozvinouti ideje a vytvořiti systém), anebo dokonce: za to vděčíme historickému promítnutí tohoto *pojetí rozlišení* dvojího *způsobu nabývání* hospodářských *statků* 93 s pěti genitivy skoro vesměs téhož způsobu.

Tato jistá nechuť k slovesnému vyjadřování mstí se na slohu Fischerovu i některými násilnostmi, které se jeví zvláště ve způsobu, jak užívá někdy určování atributivního. Atributivní výraz jmenný vyjadřuje zpravidla vlastnost, která v době urč. slovesem vyjádřené tkví na předmětu atributivně určeném. Mohu říci: »X. píše knihu věnovanou sociální otázce«, ale není možno říci: »X. píše knihu, vydanou později v Unii«, protože tu jde o vlastnost, která v době urč. slovesa nenáležela předmětu určenému ani nebyla jeho vlastností obecně mu příslušející; v takových případech je nutno sáhnouti místo přívlastku k slovesu urč. a říci: »knihu, která vyjde«. Takovým násilným způsobem je užito přívlastku na př. v těchto větách Fischerových: vše (u prvotních lidí) mělo svého boha, z bázně či naděje *vbrzku uctívaného* kultem 43 m. který měl býti v brzku, který pak byl brzo uctíván a p.; Napoleon neučinil Francii středem světa s papežem do Paříže *přesídlivším* 48 m. s papežem, který se měl přesídliti, který by se byl přesídlil a p. Jiného způsobu násilnost spáchaná na atributu z téže verbofobie jsou výrazy jako: omamné vzpomínky na *dny Francie z nejkrásnějších* 48 na dny, jež F. počítá k svým nejkrásnějším n. které patří mezi nejkrásnější dni Francie atd.; bude až povážlivě blízko Josefu de Maistre, *autoru ze svých nejoblíbenějších* 119 m. který byl jedním z jeho nejoblíbenějších autorů atd. Někdy přispívá k zálibě v přívlastku adjektivním na ujmu slovesného výrazu zase přímo vzor cizí. To se týká zvláště t. zv. přívlastku přísudkového (doplňku). Je to způsob, který není jen individuální vlastností slohu Fischerova, nýbrž stává se dnes jaksi obecnou módou, ač se jím jazyk (aspoň spisovný)

ochuzuje o výrazový prostředek ne právě bezcenný. Jde o věty, kde doplněk může býti vyjádřen buď prostým adjektivem (zvl. trp. příčestím) anebo přechodníkovou vazbou. I dnes, ač smysl pro přechodníkové vazby je dost už otupělý, cítíme přece významový rozdíl mezi větami »vrátil se *ochuzen* (= chudší) o své ideály« a »vrátil se, *jsa ochuzen* o své ideály«; v případě prvém má doplněk platnost adjektiva a nevyjadřuje nic víc než stav podmětu (v jakém stavu, jak se vrátil?), v druhém případě cítíme však v doplňku platnost dějovou, doplněk vyjadřuje faktum, které je v nějakém kausálním vztahu k ději vyjádřenému slovesem určitým (proč se vrátil?). Tento rozdíl se napodobením jiných jazyků, které pozbyly schopnosti rozlišovati formálně české *ochuzen* a *jsa (byv) ochuzen* stírá, a tento dvojí způsob se redukuje na jediný, totiž čistě nominální (adjektivní). S tím se shledáváme i v knize Fischerově. Napíše-li na př.: jeho dny poplynou nevzrušeně, *čeřeny* jen drobnými episodami 126, nepříčí se nám adjektivní doplněk *čeřeny*, protože tu jde jen o stav (jak poplynou), který by mohl býti harmonicky s výrazem *nevzrušeně* vyjádřen i adverbiálně, kdyby jazyk takový výraz měl k disposici. Čteme-li však větu »příliš *zaujat* látkou, nemá času mysliti na výraz« 126, cítíme zcela jasně dějovost a tím i větší samostatnost přísudkového doplňku v jeho poměru k slovesu určitému (zajímá ho látka, a proto nemá času mysliti na výraz) a z té příčiny cítíme i potřebu výrazu, který by odpovídal více této představě, t. j. buď určitého slovesa (protože je zaujat), anebo aspoň přechodníkové vazby (jsa příliš zaujat látkou, nemá času atd). Tak bývá i jindy; na př.: silně pudově *založen*, nesnášel (Comte) představu, že by se o ženu měl děliti s druhými 125 m. jsa založen (= protože byl založen); *povoláni* k tomu, aby modifikovali a kritisovali, modifikovali a kritisovali 108 m. jsouce povoláni, protože byli povoláni; z velké blízkosti *pozorována*, jeví se skutečnost tím zkreslenější 49 m. jsouc pozorována, je-li pozorována atd. Uznávám, že ve velmi mnohých případech nezpůsobí tato záměna nominálního doplňku za verbální nejasnosti smyslu, který vysvitne prostě ze vzájemného logického poměru obou představ i bez formálního vyjádření, ale odvykneme-li si šetřiti rozdílu mezi nominálností a verbálností v takovýchto případech, nedovedeme pak z něho těžiti vůbec a zejména pak ani tam, kde bychom tohoto formálního rozlišení skutečně potřebovali.

Podobné pohrdání výrazovými prostředky, které si jazyk vytvořil z potřeby míti pro každou funkci co možná i zvláštní výraz, pohrdání, které nemá často jiné příčiny než strojenost a hle-

danost výrazu, jeví se také ve zvláštní, v češtině načisto nezvyklé formě doplňku substantivního. Mám na mysli věty, jako je tato: (Napoleon snil), jak v orientálním kroji, *nový hlasatel* nového koranu, *nový prorok* a *velký dobyvatel*, projde vítězně celým východem a *pán Orientu*, jak vrací se zpět 47. Vytvořil-li si jazyk právě pro rozlišování funkce doplňku od funkce podmětu pro doplněk i zvláštní formy (instr., spojky jako, jakožto a p.), proč se jich máme vzdávati a přestávati na formálním označení celkem tak málo výrazném, jako je pausa (v řeči) nebo čárka (v písmě)? Příčí-li se takovéto novoty českému uchu v řeči básnické, působí tím strojeněji v próze sebe víc nakadeřené.

Tím se obrací naše pozornost k druhé tváři Fischerovy češtiny, k té, která nese na sobě známky jiného druhu chorob, jimiž stůně dnešní knižní čeština a jež lze nazvati chorobami endemickými. Jsou to anomalie, které mají příčinu jednak v nedostatečné znalosti spisovné tradice, jednak v nepatrném kontaktu s řečí živou. Jeví se buď jako nejistota v užívání výrazových prostředků, ať jde o jednotlivá slova či o jich spojování, buď jako samovolné vybočování z hranic určených spisovným usem, upřilišování spisovnosti a škrobená strojenost výrazu.

F. užívá především (shodně arci s dnešní zpovrchnělou praxí knižní) mnohých slov ve významech, kterých se jim dostalo většinou setřením významového odstínu, jímž se lišila od slov jiných významem podobných. Tak bývá napořád *současně* m. *zároveň* i v takových případech, kde jde o víc než o pouhou existenci v téže době, na př. ve větě: těmito poznámkami by *současně* byla dána odpověď na otázku, je-li St. Simon socialistou 95, kde běží o věcnější pojítko, než je nahodilá současnost, neboť poznámky autorovy, jimiž charakterisoval jeho industrialismus, jsou i (= zároveň) odpovědí na otázku, byl-li socialistou (a tak je i jinde, na př. 22, 23, 35, 37, 38, 53, 70, 95, 96 atd.); m. *na újmu* bývá *na úkor:* růst sociálních instinktů *na úkor* egoistických 155 a j.; m. *vespolek* — *vzájemně:* v řadu nezávislých, *vzájemně* se svářících republik 52; m. *zase* (adversativního) — *opět* (= znovu, po druhé): vojenská vláda spočívá na teologickém posvěcení, stejně jako vědecký duch *opět* je blízký duchu industrielnímu 155 (a j.); předl. *vůči* bývá v oslabeném významu = *k:* odpor osvícenství *vůči* Hobbesovi 34 (a č.); m. *makavý* (makavá lež, makavý omyl atd.) bývá *hmatatelný:* nikde není styk osvícenství a jeho determinovanost současným společenským stavem *hmatatelnější* (24). F. píše, že Rousseau *zlyričtěl* i náboženství 23 m. zlyričtil (*zlyričtěti* = státi se lyrickým); že St. S. prožil všechny *prohlubně* mikrokosmu, t. j. lidský život ve všech jeho vrstvách a po všech

jeho stránkách 59 m. hlubiny, hloubky (*prohlubeň* není víc než místo prohloubené, hlubší o něco než ostatní niveau); že Turgotovy názory zůstaly ve stadiu fragmentů a *tříšti* rozsáhle myšlených koncepcí 42 m. tříště (neboť *tříšť* v tomto významu je jméno kolektivní); že St. Simonovy názory, které by bylo lze prohlásiti za jeho výlučné vlastnictví, jsou *málo početné* 122 m. nemnohé (*početný* je výraz arch., ale znamená ,počtem vynikající'; *málo početný* je tedy contradictio in adiecto). I ve volbě slov jeví se F. do značné míry odchovancem dnešní papírové češtiny. Na př. tato aplikace bude *bezoporná* 39 m. bez opory, vrátká; císařství zaniklo *nenávratně* 48 m. nadobro, navždy; *žádaná* reorganisace 79 (a j.) m. žádaná, žádoucí; autorita a tradice byly *zneceněny* ve jménu rozumu 10 m. zneváženy (slovo Čelakovského), zlehčeny; *obhajoba* majetkové nerovnosti 29 m. obrana; *nápor* revoluce 63 m. tlak, útok; *dlužno* nazývati 65 a j. m. třeba, sluší a p.; charakterisovati sociální stav jednotlivých *údobí* 74 a č., m. dob, období; *kýžená* reorganisace 84 m. žádoucí; budoucí *výstavba* sociologie 150 m. vytvoření, vybudování, vybavení. Se zvláštní zálibou užívá F. slova *otazník* ve smyslu ,otázka': studium Comta rozptýlilo velkou část těchto otazníků 5, problémy, jež tvoří nejožehavější otazníky dnešní sociální skutečnosti 6, abychom mohli zodpověděti tyto otazníky 80 a j. Do arsenálu papírové češtiny patří i velmi oblíbené Fischerovo *tudíž* (32, 35, 26 atd.), *kdyžtě*, spojované nejen s indikativy nejrůznějších sloves, na př.: kdyžtě rozum i zkušenost se spojují 50 (a č.), nýbrž i s kondicionálem, na př. kdyžtě by objevilo v něm nejexpansivnějšího činitele 155 (138), nezbytný moravismus *tož*, jehož F. velmi často užívá, ovšem tak, jak se ho v skutečné řeči neužívá, na př.: aby poznal nejen teorii makrokosmu — *tož* systém věd, ale prožil i prohlubně mikrokosmu — *tož* lidský život 59 (67, 72, 80, 91 atd.), doplněný moravismem dalším: St. Simon je *sám* plán a slib 55 (124) m. samý plán (spis. čeština liší výrazy »sám plán« a »samý plán«, čehož v některých nář. moravských nebývá).

Stejnou nejednotnost, nejistotu, individuální vybočování ze spisovné tradice a jiné hříchy proti ní jeví jazyk Fischerův i po stránce syntaktické. Ze syntaktických zvláštností zajímavější jsou po této stránce na př. tyto: rozpomenouti se *jeho postulátu* 91 m. rozpomenouti se naň nebo (po staru) vzpomenouti ho; s jeho originalitou *má se tomu tak* 122 m. je tomu tak (splichtěním s vazbou: věc má se tak); nic není *St. Simonovi* vzdálenější nad soustavnost 55 m. St. Simona (to je *mne* daleko = vzdáleno, to je *mi* cizí); postuláty, *které sdílí* osvícenství s ním 35 a j. m. které má s ním společné (správná — dnes ovšem zastaralá —

vazba je »sdíleti se s kým o něco« a znamená ‚děliti se s kým'); ujednocuje, aniž by ztrácel *svého vědeckého rázu* 82 m. vědecký ráz (= pozbýval vědeckého rázu); výrazy, jež *ničeho* nevykládaly 43 a j. m. nic (i jindy bývá záporový genitiv přes míru, na př.: nemají názorů jiných než *osvícenských* 15 m. než osvícenské a p.); spokojiti se *s pouhou většinou* 33 (85, 87) m. pouhou většinou (ale také: majetní se spokojovali *tím*, že 63); St. Simon koketoval *se studiem* fysiky a biologie 57 m. studiem (ale: koketovati s někým). Místo kondicionálu minulého bývá přítomný; na př.: St. Simon byl nucen více se zabývati názory jeho minulosti, než *by činil* bez jeho vlivu 98 a j. m. než by byl činil. Místo *který* bývá *jenž*, na př. Rousseauovi nezbývalo než nedovoliti tvoření se zájmových skupin, *jež* by uplatňovaly vůli částečnou 33, t. j. takových, které by . . .

Čistě svým způsobem užívá F. — a jistě ne na prospěch zřetelnosti — spojovacích partikulí *kde* ve významu odporovacím (= kdežto) a *kdy* v platnosti spojky kopulativní, blízké významem výrazu *a při tom* (= *při čemž)*. Na př.: *kde* osvícenství byl středověk vrcholem nerozumu, despotismu atd., je de Maistrovi vrcholným jasem atd. 51 (tu není smysl ‚tam kde', nýbrž obsahy obou vět jako celky jsou v poměru adversativním), pod. 114, 117; vývoj společnosti dlužno si představovati (s Comtem) jako probíhající od počátečního stadia teologického přes metafysické k positivnímu, *kdy* stadium prvé rozpadá se Comtovi ve tři oddělení: fetišistické atd. 154 m. při tom pak, při čemž atd. (nejde tu o časové určení, nýbrž o pouhé doplnění), pod. 157 a j.

Strojenou a místy i nezřetelnou stává se Fischerova čeština i jeho nemírnou zálibou v instrumentálu, která ovšem do jisté míry má také základy v dnešní zvůli jazykové. Tak bývá instrumentál m. nominativu, na př.: podmínky jsou *stejnými* pro všechny m. stejné (pod. 66, 93, 146); svoboda je *právem* činiti vše atd. 25 m. právo; jsem *člověkem* 34 m. člověk a p. O takové instrumentály není ovšem dnes nouze. Strojeněji už působí instr. tam, kde se v spis. jazyce odedávna ustálil v té funkci předložkový pád nebo výraz jiný. Na př.: *psychologii* považuje pouze fysiologickou psychologii 72 m. za psychologii; uvádí *důvodem* k tomuto svazku, že . . . 125 m. za důvod; sociální konsens prohlašuje C. *základním poznatkem* 136 (163) m. za poznatek; *odměnou* bude smět vcházeti do všech rad 68 m. za odměnu; C. určil *předmětem* sociologie dějiny vývoje atd. 44 m. za předmět; *vlastním úkolem* vidí výstavbu sociální dynamiky 147 (112) m. vlastní úkol vidí ve vybudování (za vlastní úkol pokládá vybudování). Je-li sloveso v tvaru trpném, vzniká tím možnost

kolise s instrumentálem, kterým bývá v rodě trpném vyjadřován logický podmět (původce); na př.: Napoleon, sám sobě heros a polobůh, trpce želí, že nemůže býti uctíván *bohem* 48 m. zřetelnějšího »jako bůh, za boha«. Nejstrojenější jsou instrumentály, kterými zase F. při své náklonnosti k vyjadřování jmennému uhýbá slovesu. Na př.: problémy, jež — *odkazem osvícenství* — tvoří nejožehavější otazníky dnešní sociální skutečnosti 6 (a j.) m. problémy, které byvše odkázány, zanechány, zůstaveny naší době osvícenstvím a p.

Zajímavý a pro jazykovou stránku Fischerovy řeči dosti charakteristický je způsob, jakým užívá futura. Je to futurum, které neznamená děj budoucí a tedy vlastně neskutečný (irreální), nýbrž děj skutečný, a to minulý, který je v časovém pořádku k jinému ději minulému v témž poměru jako obyčejné futurum k présentu, tedy vlastně děj (nehledíme-li k jeho reálnosti) relativně budoucí. Na př.: velikášský sen St. Simonův *přejal* mladý Comte; *stal se* následovníkem mistra, kterého *zapře* 121, t. j. kterého zapřel skutečně, ale později, tedy se stanoviska slovesa *stal se* v době příští; pod.: (snahy reakční byly) tak beznadějné, že Ludvík XVIII. *musil* proti royalistické sněmovně hájit dílo revoluce a že pokus zvrátit je *bude* jeho nástupce Karla X. státi trůn 52. Je to sice způsob užívání futura v češtině dost nezvyklý, ale stilisticky konečně zcela možný, ba snad i účinný, neužívá-li se ho (jako u F.) příliš často, tak často, že působí pak jako stilistická marota, a může-li autor spoléhat na čtenáře s fakty tak obeznámené, že nebudou pokládati tato futura za výraz dějů toliko potenciálních, předpokládaných nebo předvídaných, nýbrž že v nich budou viděti, jak si přeje autor, fakta jen určitým směrem v průběhu dějů lokalisovaná (na př. to je nedůslednost, které se Comte nutně *bude musit* zhostit, jakmile *bude* před sebou *míti* své teoretické dílo hotové 120; ten, komu není známo, že k tomu skutečně došlo, mohl by arci rozuměti této větě i ve smyslu kondicionálním, čehož by při vyjádření perfektovém nebylo). Ale F. se při tom dopouští po mém soudu dvojí chyby, jednak stilistické, jednak formální, obojí tím, že vypadá z plánu. Dost často se totiž přihází, že autor zapomínaje, že promítl počáteční děj ze dvou nebo z řady dějů do budoucnosti, vrací se při dalším nebo dalších dějích z úlohy věštce do úlohy historika. Na př.: později bude St. Simon ujišťovat, le se neobohacoval pro bohatství samo, což bude lež, protože St. Simon *neříká* pravdu celou: miloval bohatství atd. 56 (to, co bude ujišťovat, bude lež, neboť to *nebude* pravda celá); každé další dílo (Comtovo) bude opakovati dílo předchozí, rozmno-

žujíc a doplňujíc je; a vždy — píše je — *má* Comte na mysli celek 126 a j. Velmi často svádí autora k tomuto přeskakování dvojznačnost českého présenta perfektivních sloves. Začav řadu dějů do budoucnosti promítnutých zřetelným futurem opisným (*bude se musit* protloukat 58), pokračuje autor řadou futur vyjádřených perfektivním présentem (*zajistí, obrátí se, nezbude mu* atd.); jejím průběhem však zapomene, že jde o futura, začne je pokládati za t. zv. historické présenty, přejde z nich k historickému présentu tvarem už zcela jasnému (*čeká* na úspěch, *nedostavuje se, domnívá se* atd.) a skončí zase normálním vyprávěcím perfektem (utrpení ho *musilo* očistit, *dodalo* jim vážnosti atd.). Má-li užití futura v tomto relativním významu na některých místech svůj stilistický účinek, oživujíc jednotvárný tok forem vyprávěcích, působí toto přeskakování z minulosti do budoucnosti a z budoucnosti do přítomnosti dojmem rozkolísanosti a spíše desorientuje, než aby dosahovalo chtěné větší reliefnosti.

Formálně porušuje tuto jednotu plánu autor tím, že, necítě (přirozeně) v svém futuru skutečného futura, zapomíná transponovati do téhož plánu i všechny průvodní děje vpletené do vět formou nominálních výrazů, ať participií či adjektiv slovesných. Odtud věty tohoto způsobu: něco však si Comte přece osvojí ze St. Simonova industrialismu: rozdělení společnosti v bojovné a pracovní, *mající* u Comta stejně jako u St. S. povahu vývojového kriteria 122; *mající* znamená »které má«, ale smysl žádá »které bude míti«, výraz, pro který v češtině ovšem není adjektiva toho způsobu, jako je slovo mající. Odtud i poruchy ve vazbách přechodníkových; na př.: *zachytnuvše se* v myslích, *budou* hnány dále (25) m. zachytnouce se; *bude* údělem Comtovým, *aby vyhnav* ji (tuto víru) do extremních důsledků, *ukázal* její absurdnost 83 m. vyžena a pod.

K některým nesprávnostem anebo tvrdostem formálním zavedla Fischera jeho snaha o sloh co možná hutný, sytý a koncisní, který je sice najisto jednou z nejpozoruhodnějších formálních předností jeho knihy, ale k němuž spisovatel dospívá leckdy nešetřením forem v spis. jazyce ustálených. Jedním z prostředků k vyjadřování pevně vázanému a kompresnímu je mu přechodník, jehož užívá často a správně, ale někdy i přes míru a nepřesně. To bývá zejména, stlačí-li v poměr prostě určovacího přechodníku děj, který je k jinému ději v poměru adversativním a je tedy s ním stejné váhy; na př. »liaison funeste«, která zabrzdila jeho spontánní vývoj, *nemohouc* však jej ani uvést na scestí ani zadržet 123 = která *sice* zabrzdila jeho vývoj, *přece však* nemohla atd.; vědecký duch nesnáší se s duchem vojenským, *jsa*

svou positivností blízký duchu industrielnímu 155 m. nýbrž je; zákonodárná moc je omezována král. vetem, *nemajíc* proti tomu práva zásahu do kompetence moci výkonné 30 m. a nemá.

Pro úspornost výrazu varuje se spisovatel co možná každého opakování téhož výrazu, i když jeho vynechání cítíme zřetelně jako násilnost, někdy i nečeskost. Na př.: pojem sluneční soustavy je *nejsložitější,* který si můžeme představiti 137 m. nejsložitější pojem (neboť čeština, nemajíc členu, musí tu opakovati substantivum, o něž by se následující relativum opřelo); nechávaje vedle sebe státi jako *téhož druhu* zákon přírodní i mravní 37 m. jako zákony téhož druhu (věta je myšlena patrně německy »als gleichartig«, ale v češtině potřebuje genitivní výraz »téhož druhu« zase opěrného substantiva); liší-li se čím od něho, tedy pouze vírou 119 m. liší se toliko vírou (podmíněná forma prvního slovesa brání neopakování téhož slovesa indikativní platnosti ve větě příští, na př. mám-li z čeho radost, mám ji z toho, že... a p.). Proti spisovné praxi vyhýbá se spisovatel také opakování předložek i v takových případech, kde si jistá samostatnost dalšího členu anebo jeho závažnost opakování žádá. Na př.: všechny narážely na dvojí potíž. Nejprve *tu,* jež znepokojovala zejména Voltaira 12 m. nejprve na tu; nazírá na běh lidské civilisace jako *podrobený* neměnnému zákona 111 m. jako na běh (zjev) podrobený (s opakováním předložky je arci nutno doplniti i vhodné subst.); ani ve svém myšlení ani *činech* 22 m. ani v činech; s takovým zápalem, *takovou* vytrvalostí a *takovým* sebevědomím 8 m. s takovou vytrvalostí a s takovým sebevědomím.

Z téhož popudu vznikají snad i některé násilné kopulace výrazů, které se takovému svazku vší silou vzpírají a které by bylo možno plným právem pokládati za stilistickou neobratnost, kdyby nešlo o spisovatele stilisticky tak vynikajícího. Takováto násilná zeugmatická spojení jsou na př. ve větách: může míti jako člověk zvláštní vůli *odpovídající* nebo neshodující se *s vůli všech* 32 (odpovídati čemu, shodovati se s čím), spr. vůli všech odpovídající nebo s ní se neshodující; nikde není *styk* osvícenství a jeho determinovanost *současným stavem* větší 24 m. styk se současným stavem a jeho determinovanost jím. Zvláštního poněkud způsobu zeugma je ve větě: Paříž a celá Francie lomcovány revoluční horečkou a zachváceny občanskou válkou 45; potřeba formální shody mezi oběma přísudky vnutila (anticipando) slovesu první věty konstrukci, které není schopno (lomcovati kým). Bez újmy jazykové správnosti nemohla by tato věta býti konstruována jinak, leč aktivně, na př.: Paříží a celou Francií lom-

covala revoluční horečka a zachvátila je občanská válka. Někdy vzniká zeugma tím, že sloveso *býti* funguje ve dvou větách po sobě jdoucích, jednou jako plné sloveso (sponové), po druhé jako sloveso pomocné; na př.: sociologický racionalismus *je* čistokrevným důsledkem osvícenství a *obsažen* v jeho základních principech 38 m. a je obsažen; tento systém *bude* vždy ve shodě se současným stavem věd a — důsledně — *podléhati* témuž vývojovému zákonu atd. 116 m. a proto bude podléhati.

Fischerova kniha o Saint. Simonovi a Comtovi je, jak poznamenává autor v předmluvě, jakousi úvodní kapitolou k jeho hlavnímu dílu »Základům obecné sociologie«, která má zanedlouho vyjíti. Doufáme, že pozornost a péči, kterou věnoval autor v tomto spisku o předchůdcích sociologie jasnosti, přesnosti a svěžesti svých výkladů, obrátí v svém příštím díle také na čistotu a přesnost svého jazyka.

V. Nerad.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Ve Sborníku Matice slovenskej 3 (1925), str. 1—22 probírá J. Menšík v článku Drobnosti etymologické a mluvnické slovakismy v polštině (zvl. u pol. básníka S. Goszczyńského) a bohemismy v slovenštině. Ve výkladě o bohemismech v spisovné slovenštině obírá se zatím jen takovými bohemismy, které se prozrazují svou stránkou hláskoslovnou. Jsou to především slova složená s předponou pro- jako prostred (uprostred, prostrední, prostriedok, prostriedkovať atd.), prospech (prospešný, prospievať a p.), prozretel'ný (-osť), prorok (prorocký, prorokovať a p.); k nim dodáváme ze slovníku Kálalova prolánky n. prořánky = nějaký ženský šat na plece (stč. prorámnicě n. prorámicě, brachiale, fasciolla; v. i Bartoš, Dial. sl. 157) a se zdlouž. předponou prôčelie a prôpoveď. Složeniny původu domácího mají za čes. pro- (zdloužené prů-) pre- (preto), zdlouž. prie- (prievan). Za hláskoslovné bohemismy lze pokládati také taková slova slovenská, v nichž se jeví po měkké souhlásce e místo očekávaného a anebo i místo očekávaného u, neboť přehláska a—e, u—i na půdě slovenské nebyla provedena. Taková slova jsou na př. jehned (vedle sl. jahňa) m. předpokládaného jahňad, zase m. zasa (vedle predsa = přece z před se); sem patří nepřímo i slov. tázať sa, aspoň tím, že souhláska ť je tu nezměkčena jako v češtině, kdežto proti čes. táhnouti, jehož á je téhož původu jako v tázati se, je slov. tiahnuť (pův. měkkost hlásky t se tu projevila v stč. aspoň přehláskou tázati — tiežeš, táhnúti — tiehneš). Dále jsou to slova cítiť (cit, citel'ný a p.) a Ježiš, která by měla zníti v slovenštině

(tak jako zněla v stč.) c ú t i ť (stč. cútiti) a J e ž u š (stč. J e ž ú š). Většina těchto bohemismů dostala se do slovenštiny z bible. Za bohemismus není však třeba pokládati slovo s t í n (stč. stien), třebaže spisovná a střední slovenština nemá ie zúženo v í; na západním území slovenském bývá však í místo ie dosti často (spívať, bída a p.) a odtud mohlo přejíti do spisovné slovenštiny i slovo s t í n vedle obyč. t i e ň n. t ô ň a. Tak možno vykládat i původ slov s n í v a ť (vedle r o b i e v a ť), m í v a ť s a (vedle m i e v a ť a m á v a ť), š t í p a ť (stč. š č i e p a t i, š č ě p i t i), v y s t r í h a ť (stč. v y s t ř i e c i, v y s t ř i e h a t i), z l í ň a ť vedle l i e n i ť s a, r í k a ť vedle r i e k a ť, r í d i ť vedle r i a d i ť, v nichž úžení ie—í rovněž proniklo a vlivem českým zobecnělo. Naproti tomu není třeba sahati k tomuto výkladu při slově l í h a ť (vylíhovať, polihovať) vedle s p o l i e h a ť a -m í n a ť (spomínať, omínať) vedle m i e n i ť (spomienka a p.); tato opětovací slovesa mohla vzniknouti z kmene m e n- oslabeného v m'n (s měkkým jerem), týmž dloužením jako v kmenech p'n- (pnu) — p í n a t i (napínati).*) Že úžení ie—í přesáhlo z Čech i na půdu slovenskou, toho svědectví vidí Menšík i v slov. m i e r (mieriť sa, smier, smieriť sa), které má ie nepůvodní, neboť v ostatních jazycích slovanských je na jeho místě i. M. se domnívá, že původ slov. ie v m i e r (tak jako v stč. m i e r, m i e r n ý vedle pův. m í r, m í r n ý) třeba vykládati zvratnou analogií (snahou po tvarech domněle starších a ušlechtilejších) z doby, kdy se v češtině (a částečně tedy i v slovenštině) vyskytovaly vedle sebe starší tvary s ie (viera, sieť) a mladší tvary s í (víra, síť). Ale na zvratnou analogii je tu podle našeho mínění nesnadno mysliti, jednak proto, že se tvary s ie vyskytují už v době před úžením ie—í (v M. Verb.) a že se obdobné tvary vyskytují i v jiných slov. jazycích, a to nejen v takových, kde se hlásky ě—i střídají (jako v luž. srbštině), nýbrž i v těch, kde střídání takového není (na př. v srbochorv. mijer). Spíše by tu tedy bylo možno mysliti na asociaci se slovesem m ě ř i t i, jehož některé odvozeniny, na př. m i e r n ý (= moderatus), blížící se významem některým odvozeninám podst. jména m í r, na př. m í r n ý (= pacificus), mohly způsobiti nejen u nás, nýbrž i jinde matení obou kmenů. (Ani Gebauer, Hist. ml. I, 218 nevykládá stč. m i e r zvratnou analogií, nýbrž vlivem slovesa m ě ř i t i nebo složeninových dvojic s -m i r a -m ě r.) Na Slovensku se udrželo jen stč. m i e r, kdežto v západní češtině zúžením ie—í se tvarové rozdíly mezi m í r a m i e r setřely.

Ve vlastivědném sborníku Záhoří a Pobečví, jenž vychází v Dol. Újezdě u Lipníka nad B. s titulem Z á h o r s k á k r o n i k a, uveřejnil dr. František Příkryl v prosincovém čísle r. 1925 ukázku slovanského písma před 2000 lety.

*) Co se týká slovesa omínať (tísniti, tlačiti, ve smyslu hmotném, na př. o střevíci, i přeneseném), zdá se nám, že nepatří k rodině slovesa mieniť (míniti) atd., nýbrž (jak již u Jungmanna lze čísti), k rodině slovesa mnouti, takže í je v něm správně slovenské.

Poznal je z runového nápisu z r. 280 po Kr. »nad Kremenici-Ban. Bystrici, na skále Veles-Turské hory« a otiskuje ukázku v runách, v přepisu a v překladu. Zní takto: »Prjechach Silian ot Morane, zrumich Kremeniťju te Turovo i vsia grada i bje gode po Turu dvje stje te osmdst« (= přišel Slenzan [od Sobotky, sopky u Svídnice] od severu a rozrušil Turovo [v Turzovce] i Kremenici i všecka města a bylo to po Turu [slovenském kňazu] 280 roků). »Kňaz tento žil dle Tacita kolem nar. Kr. Verbíři císaře Říma (??) najali dobrovolníky v Polsku a Lužici a pod náčelnictvím polského kmene kolem řeky Slenzy (Lohe) u Svídnice táhli k Ostregomu, vynutivše si průchoď rozbitím Jablunkova. Od Ostregomu po vojenských silnicích odeslali tyto pomocné voje po území císařství dle potřeby. Římané neměli v III. stol. vlastních vojsk a verbovali bojovníky nad Dunajem a v jižním Rusku.« Kde tohle všecko Tacitus povídá? Kde vůbec mluví o ‚kňazu' Turu? Či si to p. dr. P. prostě vymyslil, aby zkusil lehkověrnost redakce Záhorské kroniky? Anebo to všecko máme pokládati za sylvestrovský žert? Bohužel i jako žert by to bylo tuze hloupé.*)

HOVORNA.

KOLOZUBÝ (V. Š.). Vykládati slovo kolozubý (kolozub) jako složeninu slova kolo se slovem zub pokládáme za málo pravděpodobné i z příčin věcných, významových, i z formálních. Znamená-li někde slovo kolozub kančí kel, je to jistě už užití slova kolozub ve změněném významu právě tak, jako když se ho užívá ve významu hever (Kott 6 s. v.) anebo na označení kolu se zuby, na nějž se napichuje obilí (Bart., Dial. sl., kolozubec). Slovo kolozubý, kolozub vyskytuje se v češtině a v polštině (kołozęb) a znamená nejčastěji buď člověka bezzubého anebo křivozubého anebo zub křivě (z řady) rostoucí; kolozubý člověk nemusí býti, pokud je nám známo, člověk, kterému scházejí všechny zuby, tedy načisto bezzubý, nýbrž komu schází mnoho zubů, takže z čelistí trčí sem tam nějaký zub ojedinělý. Z tohoto významu je třeba vycházeti při výkladu slova kolozubý, a proto se nám zdál pravdě nejpodobnějším výklad ze slovesa kláti; kolozubý by pak znamenalo buď člověka, kterému byly zuby vyraženy anebo který tak vypadá (i když je ztratil přirozeným způsobem) anebo kterému roste některý zub nebo několik zubů na křivo tak, jako kdyby byly povyvráceny z přirozené polohy. Odtud

---

*) Na kresbě, podle níž runový nápis světlotiskem reprodukován, jsou m. j. připsány citáty Herodot IV, 67, Tacitus, German. 20, jež však i pod lupou jsou těžce čitelné (na místech, jež jsme vyčtli, není nic o věcech, o nichž p. dr. P. mluví). O Herodotovi v textě zmínky není. Škoda; bylo by jistě náramně zajímavé se dočísti, že Herodot již v 5. stol. př. Kr. věděl o slovenském kňazu z doby Kristovy.

se pak mohl název kolozub přenésti i na zub křivě rostlý anebo ojediněle v ústech trčící, na kančí kel a jemu podobný hever; sdružením pak se slovem kůl mohlo vzniknouti pojmenování zubatého kolu na sušení obilí. Kdybychom za východiště a význam základní vzali ten význam, který má slovo kolozub jako název kančího zubu, dospěli bychom stěží k ostatním významům slova kolozubý, kolozub, daleko častějším a rozšířenějším. Ale mimo to je tu i formální závada, proč nelze vycházeti od tohoto základu kolozub = kančí zub, pojatého v tom smyslu, že tu jde o zub připomínající kolo (ač člověk z lidu by stěží na takovéto srovnání připadl). Kolozub je slovo lidové a složeniny tohoto předpokládaného typu, v němž první jméno (kolo) vyjadřuje věc, které se věc označená druhým jménem (zub) podobá anebo naopak, jsou češtině a zvl. lidové řeči načisto cizí. Taková složenina je na př. slovo rodokmen (kmen podobenstvím rodu), a to je původu německého (Stammbaum). Z týchž důvodů by také nebylo lze vykládati stejným způsobem slovo kolohnát, nemluvíc ani o tom, že význam, člověk s nohama do kola zakřivenýma' anebo ,křivá noha' je vedle obecně rozšířeného významu ,hromotluk' a p. jistě velmi řídký (není ho v žádném z našich slovníků ani prací dialektologických) a že přechod od onoho významu k tomuto obecnému byl by zase velmi krkolomný. Žije-li slovo kolohnát skutečně někde v tomto významu (křivonohý), není jej možno vykládati jinak, než lidovou etymologií, která si spojila slovo kolohnát se slovem kolo.

LÉTA DVACÁTÁ atd. (L. Č.). Říkáme-li, že od 1. ledna 1901 žijeme ve 20. století, neplyne z toho, že bychom rokům 1911—1920 měli říkati dvacátá léta dvacátého století. Kdo vypil dvě sklenice piva a pije dále, pije sklenici třetí od první krůpěje, jíž vypil po sklenici druhé; právě tak jsme 1. lednem 1901 hned po silvestrovské půlnoci načali století 20. a naši neznámí předkové po půlnoci ze dne 31. prosince r. 100 ke dni 1. ledna 101 po Kr. načali století druhé. Podobně jsme načali hned po půlnoci ze dne 31. pros. 1920 ke dni 1. ledna 1921 třetí desítiletí našeho století. Něco jiného jsou podle obvyklého způsobu mluvení léta dvacátá: jsou to léta, z nichž nejnižší v našem století je 1920 a nejvyšší 1929, právě tak, jako čtyřicátníkem nám je ne člověk, kterému je 30—39 let, nýbrž člověk, který prožívá rok 40. nebo několikátý rok po 40.

PODLAŽÍ (O. O.). Slovo podlaží vyskytuje se, pokud je nám známo, v slovníku Franty-Šumavského (1846) jako překlad německého slova das Parquett. Jako označení materiálu, jehož se užívá na podlahy, nebylo to slovo utvořené špatně, ale neujalo se. Nazývati podlažím část domu, jejíž podlahy jsou v téže rovině, takže by přízemí bylo první podlaží, 1. patro druhé podlaží atd., nepokládáme za šťastné a také jsme v tom významu slova podlaží v našich slovnících nenašli. Říkati, že dům smí míti tři podlaží, je snad kratší, než říká-li se, že smí míti přízemí a dvě patra, ale jistě méně

srozumitelné. — Koněspřežný (koněspřežná dráha) je slovo, které zaznamenává Kott ze St. kn. (asi Statistické knížky města Prahy) 1876. Ani to slovo se neujalo, ustoupivši názvu koňská dráha (koňka), a není ho co litovati. Národní listy z 23. září 1925 je sice vylovily z prachu zapomenutí, ale za zásluhu jim to nikdo nebude pokládati. — Větratelný je sice slovo nové, ale je utvořeno podle hojných slov podobných a není co proti němu namítati, užívá-li se ho jako termínu odborného. V obyčejné řeči asi nebude nikdo říkati »tato kuchyně není větratelná«, nýbrž »nedá se větrati, není ji možno větrati« atp.

POROVNATI, SROVNATI (B. H.). Obě tato slovesa nejsou v podstatě nic víc než dokonavé tvary slovesa rovnati a znamenají tedy v pův. významu »rovným učiniti«. Je tedy v teorii zcela dobře možné, že významy, které se vyvinuly na slovese jednom, mohly se vyvinouti i na slovese druhém. Ale ve skutečnosti tomu tak nebývá, neboť jazyk udržuje a vyvíjí si zpravidla jen takové významy, jichž potřebuje, a to u slovesa buď toho neb onoho bez jakékoli důslednosti. Tak na př. významu čistě hmotného, který má sloveso srovnati, srovnávati (na př. srovnati cestu), u slovesa porovnati není, ač Rusové jej mají (porovňať dorogu a p.). Význam ‚mířiti' (rozvaděné) vyvinul se u obou sloves, takže můžeme říci bez valného rozdílu: soudce je porovnal n. srovnal, oni se mezi sebou porovnali n. srovnali. Je-li tu jaký rozdíl, je spíše lokální; někde užívají spíše slovesa porovnati, jinde srovnati. Pokud jde o význam komparativní, který je v něm. vergleichen, vyvinul se, jak svědčí starší doklady všecky, toliko na slovese srovnati, srovnávati; říkávalo se »něco s něčím srovnávati« (na př. opis s předlohou a p.), nikoli však »porovnávati«. Je možné, že se lokálně, v některém kraji, vyvinul tento význam zase na slovese porovnávati, a že odtud pronikal občas do praxe spisovné jako odchylka, ale v jaz. spisovném při slovese porovnávati toho významu ze starší doby nelze doložiti. Nestavíme se sice zásadně proti rčení »porovnávati něco s něčím« (= srovnávati), protože se tento význam mohl vyvinouti až v novějším jazyce, a to přirozeně a bez vlivu cizího, a protože se sloveso porovnávati ve významu ‚srovnávati' již značně rozšířilo vlivem některých i vynikajících spisovatelů (Jungm., Sloves. 1845, 4; Palacký, Radh. 3, 95 a j.; Šafařík, Starož. 39 a č.; Havlíček, Někt. pov. 79 a j.; Vrchlický, Nové studie 116 atd.), ale také je nedoporučujeme, jednak proto, že vystačíme se starším srovnávati něco s něčím, a hlavně z té příčiny, že se určitě vyhraněný význam slovesa porovnávati (= smiřovati) tímto novým způsobem užití rozšiřuje a tím otírá (porovnávati někoho s někým znamená pak 1. smiřovati, 2. srovnávati). Radíme tedy, nechati slovesu porovnati, porovnávati význam, který si vyvinulo již v jazyce starém, a ve významu něm. vergleichen užívati slovesa srovnávati, jako se dělo odedávna.

POVAHOVATI, POVAŽOVATI SI (9, 228). »Pilný čtenář« nás upozorňuje, že tvaru povahovati užívá také Věnc. Lužická s význ. ‚uvažovati'.

Tak v románech Krakonoš 155, Divišova ženitba 137, 150. — Z Rosy jsme uvedli rčení ‚považovati sobě'. P. Fr. Šustr, českobr. ev. farář v Poděbradech, nám píše, jak prostý, ale inteligentní rolník z horské vesnice za Č. Budějovicemi vypravoval o spoluobčanu, který se v obci velice staral o jejich kampeličku a docela běžně řekl: »Tak jsme si ho za to považovali«. Také z Rychnovska je zaznamenáno považovat si čeho, z Moravy považovat si co, koho (4. p.) = vážiti si (Kott 2, 838; 7, 391; Př. 1, 305; Bartoš, Dial. slovn. 321); z doby starší jsme si poznamenali z Lomnického z Budče (Kupidova střela, vyd. z r. 1921, 309): hleďmež sobě toho svatého stavu manželského... velice považovati. — O slově kampelička zmínili jsme se v NŘ. 6, 119: říká se tak v lidu i v družstevním tisku družstevním lidovým záložnám na památku známého vlasteneckého lékaře a spisovatele Cyr. Kampelíka (1805—1872), který spiskem z r. 1861 zřizování takových záložen doporučoval; tím se nahrazuje dříve obvyklé jméno Raiffeisenovy záložny, raiffeisenky (po pruském finančníku Friedr. Wilh. Raiffeisenovi, 1818—1888).

SILNĚ (K. M.) je příslovce k příd. jménu silný a znamená tedy silou, velkou silou. V tomto významu se vyskytuje hojně v jazyce starém i dosud Na př.: přikročil ke dveřím a silně třikrát zapískal (Němcová, Sp., vyd. Laichtrovo 5, 98); slečna Marie... obě rukavičky svlékla, aby mohla hodně silně tleskat (Neruda, Mal. pov. 71). Způsobem, o němž jsme vykládali v NŘ. 3, 137 n., rozšiřuje se význam tohoto příslovce v tom smyslu, že znamená prostě značnou míru nějaké činnosti nebo vlastnosti, při níž na vynaložení nějakého úsilí ani nemyslíme, a stává se souznačným výrazem s příslovci mnoho, velmi, značně atd. Na př.: stála tu usmívajíc se, v tváři silně zardělá (Rais, Sp. 14, 244); silně prokvetlé vlasy byly na spáncích sčesány v kosinky (Jirásek, Sp. 1, 33); přikročiv silně napadaje k Dobákům oznamoval (t., Sp. 28, 374); té noci... silně sprchlo (t., 138); já však silně pochybuji (Havlíček, Sp., vyd. Quisovo 2, 3). Toto rozšiřování významu příslovce silně má ovšem počátek již v době staré; na př.: tehda ciesař pro ta slova rozhněva sě velmi silně (Výb. 2, 9); srdce bolí silně ve krvi plavajě (= plavajíc, Pís. Závišova); toho se silně bojieše (= bála; ruk. Hradecký 30a) a t. č. V jazyce starším znamenalo silně také »s velikou silou« = s velikým zástupem, družinou, množstvím atd.; na př.: a když se silně sjeli běchu všichni ciesaři na útěchu, zatiem káza (Otta) služebníkóm jíti a k svému dvoru jich zavolati (Ruk. hr. Bawor. 70a). Tak ještě archaisticky čteme u Palackého: (Záviš) sebrav se brzy po druhé ještě nádherněji a silněji, konečně do království Českého... se dostal (ČČM 1831, 1, 75). Odtud mívá příslovce silně i význam »ve velkém množství, hojně«; na př.: pošetilost ta... silně se vyskytuje i ve vlasti naší (Čelakovský v Č. včele 1835, 3b). Těchto významů nabylo příslovce silně přirozeným vývojem domácím, a proto by bylo nesprávné pokládati výrazy jako »silně poškozený, silně opotřebovaný« za výrazy nečeské, dokonce snad za germanismy.

SILNOPROUDÝ (K. M.) je složenina toho tvaru, o jakém jsme vykládali posledně v NŘ. 9, 230 v článku o přídavném jméně chudokrevný. Jsou to složeniny, jejichž základem je výraz složený z podstatného jména a přívlastku; člověk, jehož vlastností jest na př. krátká ruka, tvrdá hlava, dobrá duše, je člověk krátkoruký, tvrdohlavý, dobrodušný; chceme-li vyjádřiti přídavným jménem vlastnost toho, co má drobné listy, hrubé zrno, dlouhou srst atd., říkáme, že je to drobnolisté, hrubozrnné, dlouhosrsté atd. A tak také dvoje různé vedení elektrické, které se liší tím, že v jednom je proud silný a v druhém slabý, můžeme označiti, kde je toho třeba, příd. jmény silnoproudý, slaboproudý. Námitka, že není příd. jména proudý, je lichá, neboť tvar adjektivní byl utvořen právě spojením obou členů složeniny k tomu, aby vyjadřovaly to, co příd. jméno vyjadřuje, totiž vlastnost. Kdyby námitka zde vyslovená měla býti platná, nesměli bychom říkati ani jednooký, bystrozraký, pětiletý atd., protože ani adjektiv oký, zraký, letý atd. v našem jazyce není.

SMĚRODATNÝ (B. H.). Rozhodovati o tom, je-li správnější říkati směrodatný či směrodajný, pokládáme za věc načisto zbytečnou, protože nesprávné je, jak jsme již několikrát připomenuli (7, 28, 58), slovo to svou nečeskou podstatou, ať je jeho forma ta či ona. Je to pouhý otisk něm. slova massgebend n. richtungsgebend. Na námitku, že je slova směrodatný potřeba na př. v úřední češtině, aby se vyjádřilo krátce některé z obou uvedených slov německých, odpovídáme, jako jsme zase už mnohokrát odpověděli, že to, co se uvádí na jeho obranu, je právě svědectvím jeho nečeskosti, neboť je z toho vidět, že slovo směrodatný vzniklo z potřeby lidí česky mluvících, ale německy myslících. Myšlením ve smyslu jazykovém rozumíme způsob, jakým se daná myšlenka upravuje v duši mluvícího k výrazu slovnímu. Tento způsob je u příslušníků téhož jazyka ustálený a jednotný, liší se velmi často od způsobu, jak si tento duševní základ výroku (Francouzi mu říkají l'image verbale) formují příslušníci jiného jazyka, a v různosti těchto způsobů záleží hlavní rozdíly mezi jednotlivými jazyky. Francouzské »c'est moi« i něm. »ich bin es« vyjadřují touž myšlenku, ale způsob, jakým tato myšlenka byla připravena k vyjádření slovem, je v obou případech různý. Francouz se nevyjádří nikdy jinak, jen Němec myslící po svém dovedl by snad sestaviti větu je suis cela, nad níž by ovšem Francouzovi vstávaly vlasy. U nás, kde se mnoho mluvívalo do nedávna německy (v úřadech, v obchodech atd.), přihází se takovéto klopýtnutí velmi často, jenže bohužel málokomu nad tím vstávají vlasy, protože se častým opakováním výrazu podloženého cizím obrazem slovním (image verbale) vyvine zvyk sestrojovati slovní obraz tímto novým způsobem i u lidí, kteří oním cizím jazykem ani nemluví, a způsob domácí upadne v zapomenutí. To je pramen spousty germanismů, galicismů atd., to je také hlavní důvod známé výtky, že si příslušník jiného slovanského jazyka musí překládati české výrazy napřed do něm-

činy, aby jim správně rozuměl. Germanismy atd. tohoto způsobu jsou tím nebezpečnější, že tak nebijí do očí jako germanismy tvaroslovné (budu říci) nebo i lexikální (zlobí se přes to) a že na námitku, proč by se to neb ono nemohlo říci také tak, nelze odpověděti jinak, než že se tak česky u nás nemluví a nemluvilo. Tam, kde Čech přirozeně myslící řekne, že si sousedé na starostu stěžovali, že naň dotírali, sočili, ač na něm nebylo nejmenší viny, napíše jiný Čech, který zapomněl česky myslit anebo který pokládá za vybrané mluvení mluviti stůj co stůj jinak než obyčejní lidé, že se starosta stal předmětem stížností, útoků, pomluv, ač jakákoli vina při něm byla vyloučena atd. U spisovatelů překládajících z cizích jazyků, u úředníků zvyklých ještě kancelář. slohu německému a p. bývá neposlední pohnutkou takových nečeských výrazů i pohodlnost vrátiti se od cizího výrazu k myšlence a přetaviti ji zase ve výraz český; místo toho se sází pohodlně a mechanicky slovo za slovo, kde v slovníku českém schází výraz, který by úplně odpovídal slovu cizímu (protože ho čeština, vyjadřujíc myšlenkový celek v podstatě jinak, nikdy nepotřebovala), utvoří se podle německého slova slovo nové a dokazuje se pak jeho nezbytnost, protože se při tomto způsobu překládání nebo vyjadřování nelze arci bez něho obejíti. Tak je tomu i s nezbytností slova směrodatný n. směrodajný. Kdo překládá něm. větu »diese Meinung kann für uns nicht massgebend (richtungsgebend) sein« způsobem právě popsaným »toto mínění nemůže býti pro nás směrodatné«, ten se ovšem bez slova směrodatný stěží obejde. Kdo si však správně uvědomí myšlenku, která je německou větou vyjádřena, a hledá, jak by ji co nejpřirozeněji vyjádřil po česku, nebude ani na okamžik v nouzi o český výraz německého massgebend, protože asi řekne »tímto míněním se nemusíme říditi, toto mínění nás neváže« atd. Postupujeme-li vždycky tímto způsobem, t. j. vtělujeme-li myšlenku vyjádřenou v cizím jazyce v slovní obraz vlastní, nemůžeme býti nikdy v nouzi o český výraz, pokud nejde o věc zbrusu novou anebo v našem jazyce dosud nepojmenovanou. Kdyby naši úřední stilisté znali vedle němčiny ještě aspoň jeden cizí jazyk, na př. francouzský, a pokusili se takové věty, které se podle jejich mínění bez nějakého toho směrodatný, nemyslitelný atd. do češtiny překládati nedají, přeložiti do franštiny, došli by k závěru, jímž jsme ukončili tuto odpověď, už dávno a bez nás.

SPÉRA, SPIRÁLA (R. M.). Stč. slovo s p e r a (bezpochyby s é, s p é r a) má původ v ř. sfaira (míč, koule), přejatém do latiny jako sphaera a odtud do staré němčiny jako spêra, spêre (sphaere, sfêre, spaere); k nám přešlo patrně prostředím německým. V středověku znamenalo ob. zdánlivě kulovou oblohu nad zemí anebo také zdánlivě kruhové dráhy nebeských těles, zvl. planet na ní (představovali si na př., že nad zemí je deset kruhových vrstev, ‚nebí', z nichž v sedmi obíhají planety, v osmé ostatní hvězdy, nad devátým nebem, jež nejprudčeji běží, že je nejvyšší křišťálové, jež stojí bez pohnutí).

Mimo doklad v Hájkově Kronice Vb (planetní spéry) známe z Žídkovy Spravovny (str. 97 v. Tob.) výklad o zemské ‚spéře vohybné', jíž vládne Vulcanus, a o ‚spéře ohnivé' (mnoho v sobě má rozdieluov pekelných i očisťcových; ... i lidem očistec jest tu, neb každá duše, vstupujíc na nebe, muší skrze tu spéru proskočiti). V Gebaurově nevydané posud slovníkové látce je ze dvou rkpů z 15. st. (Kruml. 393a, Orl. 42b) doklad o osmé spéře, jenž slove osmé nebe (těmto spérám říkal Štítný po česku kruhy, v. Št. Bud. 34 a Št. Mus. 51a). V listině třeboňské z r. 1524 nalézáme nový orloj neboližto hodiny s spérú malovanú (Arch. č. 8, 564), kde spéra je patrně kruhová dráha hodinové ručky, ciferník. Vedle slova spéra máme z novější doby vůbec evropské slovo sféra s jeho rozmanitými významy a odvozeninami (frc. sphère, angl. sphere vysl. sfír, něm. Sphäre, sférický, sféroid atd.). Se slovem s p i r á l a nemá spéra, sféra nic společného. Původ slova spirála je v řec. speira (něco stočeného, na př. cop, stočený podklad pod břímě nesené na hlavě, patka sloupu, hadí pohyb a j.), což přešlo do latiny jako spîra. Z toho vzniklo příd. jm. spirâlis, v středověké latině se zkrácením v první, nepřízvučné slabice, a to je pramenem evropských příd. a podst. jmen, jako frc. spiral, la spirale, něm. Spirale, č. spirála, spirální atd.

ŠUFT. Po p. Zevlounově vypravování o ‚šuftovi' v Nár. l. 4. ř. 1925 jsme dostali několik dotazů ústních a jeden písemný, co to vlastně je. Totiž to slovo; co znamená, ví každý. Podle Weigandova slovníku je to slovo dolnoněm., doložené po prvé r. 1611 jako označení chudého šlechtice, jež vzniklo buď z dněm. schuv-ût (= horněm. schieb aus ‚vystrč'), nebo spíše je odvozenina dněm. slovesa schubben (= hněm. schuppen ‚škrabati'); pak by znamenalo asi totéž co naše ‚ošoust', ť. člověka ošumělého. Ob. se tak říká ve smyslu mravním s týmž významem co ‚mizera'. Češtějšího rázu je tvar šufťák, ale obejdeme se i bez něho.

TAJUPLNÝ (F. V.). Výtka 5, 110, že m. tajúplně mělo býti tajuplně, týká se jen pravopisu; jinak pokládáme slovo t a j u p l n ý při nejmenším za zbytečné; je to germanismus (geheimnissvoll), za nějž mohlo úplně stačiti staré t a j e m n ý, a tvar taju- v češtině nic není, vznikl jen povrchním napodobením složenin jako vděkuplný, které ostatně samy páchnou němčinou (reizvoll a p.). Tajůplný je jen pokus opraviti nesprávné tajuplný; tajúplný není ovšem nic.

TRPNÝ ROD (J. S.). O rozdíle mezi trpným tvarem slovesa (obchod byl založen od mého otce) a tvarem zvratným (náš obchod se vede poctivě) vykládali jsme v NŘ. 2, 185 (v článečku »Dům se staví«) a j. Ve všech větách v dotaze uvedených, »v podniku se vyrábí různé dřevěné zboží; v závodě se pracuje osm hodin denně; zboží se prodává i na drobno; sklad zboží se odhaduje na sto tisíc Kč; železo se taví ve vysokých pecích«, nejde vlastně

o vyjádření trpného stavu, nýbrž jsou to vesměs věty se slovesem významu činného, jejichž podmět logický (původce činnosti slovesné) není tu vyjádřen, protože tu jde jen o činnost (na př. vyrábění) a předmět té činnosti (na př. dřevěné zboží). Proto v takových větách je na místě zvratný tvar slovesa, nikoli passivum.

ZLATÁ NEDĚLE. Tak jsme čtli loni o vánocích několikrát v novinách jako pojmenování poslední neděle před Štědrým dnem (na př. v Ránu 28. pros. 1925). Pokud naše paměť sahá, neříkávalo se tak; byli bychom rádi, kdyby nám někdo pověděl, kde se tak říká po česku nebo po slovensku, či kde se to jméno vzalo.

ŽENSKÁ MUŽSTVA. ‚Pražský Illustrovaný (tak, jen se dvěma ll) zpravodaj' vypravuje v 21. letošním čísle, jak vítězně postupuje kopaná: »v Anglii i Francii jsou již krásná ženská mužstva«. Ženská ‚mužstva' jsme ostatně viděli již i v Praze, u bývalého Rudolfina a na Letné (zde ovšem ještě ne na písku Slavie, který znamená svět). Konečně, může-li se žena již u Veleslavína zmužiti (anebo podle novočeského neúředního pravopisu, jejž vynalezli skladatelé rukopisu Královédvorského, ‚vzmužiti'), mohly-li krčolské ženy, když muži utekli, Turkům zmužile odpírati (Kron. Tur. 2, 51), proč by nemohlo býti i ženské mužstvo? Ale první (snad) doklad tohoto výrazu si poznamenáváme pro strýčka Příhodu, až rozkvět kopané nebo všeobecná branná povinnost jej učiní nutným i u nás.

OPRAVY:

Na str. 5 ř. 15 shora má býti *učiníme* m. *učinimi*; na str. 10 ř. 13 shora má býti *slovem* m. *slohem*; na str. 11 ř. 3 shora má býti *liberálnosti* m. *liberárnosti*; na str. 27 ř. 13 zdola má býti *jižjiž* m. *již již*.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.